

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Постановка проблеми. Актуальність окресленого пошуку зумовлена необхідністю такого типу робіт у зв'язку з реалізацією наступних державних документів: Національної доктрини «Освіта (Україна ХХІ століття)», Концепції виховання дітей та молоді у національній системі освіти Державної програми «Здоров'я нації», концепції екологічної освіти України та ін. [1, с.8].

Аналіз досліджень. Зазначимо, що до проблеми формування та збереження здоров'я дітей зверталися у минулому Сократ, Я. Коменський, Г. Песталоцці, К. Ушинський, В. Сухомлинський та інші, які обґрунтували виховні принципи природодоцільності, природовідповідності як орієнтири у вихованні екологічної культури [2, с.21-37].

Мету, завдання та зміст екологічної освіти та виховання учнів розробляли С. Алексєєв, Л. Бобилєва, М. Воїнственський, А. Захлебний, І. Зверєв, М. Кондратьєв, І. Матрусов, І. Суравегіна та ін.

Зміст екологічних знань, умінь і навичок, способи їх реалізації досліджували О. Артемчук, Я. Габєв, С. Глазачов, Н. Дежнікова, Г. Ковальчук, Т. Кучер та ін.

Зміст курсу екології як самостійного навчального предмета обґрунтовували С. Анісімова, Г. Білявський, Н. Дежнікова, З. Запорожан, Н. Магура, І. Матрусов, О. Микитюк, Н. Міщенко, Л. Молодова, О. Поддашкін, О. Плахотнік, Г. Пустовіт, Н. Пустовіт, О. Рибалова, Р. Фурдуй, Н. Яришева та ін.

Серед сучасних досліджень привертають увагу такі, які, базуючись на гуманістичних засадах виховання, обґрунтовують вирішення екологічних проблем шляхом зміни панівної парадигми мислення й освоєння світу та антропоцентричних аспектів світогляду на екоцентричне спрямування особистості, на формування природоцентричного типу екологічної культури людини (С. Дерябо, В. Крисаченко, С. Лебідь, О. Плахотнік, О. Пруцакова, Н. Пустовіт, В. Ясвін та ін.) [3]. Все ж суттєвим є те, що конкретних технологій стосовно формування екологічної культури школярів зони радіологічного контролю у позанавчальній діяльності є надто мало, що й постало завданням даної статті.

Виклад основного матеріалу дослідження. Головною метою екологічного виховання є формування екологічної свідомості та культури, усвідомлення себе часткою природи, гармонізація відносин у системі «людина-суспільство-довкілля».

Формування екологічної культури передбачає: розуміння екологічних проблем сучасної епохи в державі та світі; засвоєння наукових знань, як основи для прийняття відповідних рішень; розвиток потреби у спілкуванні з природою; набуття навичок активної діяльності з охорони та покращення довкілля; виховання постійної турботи про власне здоров'я та здоров'я довкілля.

Відомо, що старшокласники у всій своїй масі виявляють достатньо чітке світосприйняття, світорозуміння й прагнуть віднайти свій шлях у житті для подальшої самореалізації у майбутній професійній діяльності. Проте, як свідчать дані наших експериментальних методик, у зоні радіологічного контролю, хоча й пройшло понад 20 років після чорнобильського лиха, у старшокласників ще й досі виявляється постчорнобильський синдром. У більшості з них виявлені девіації, котрі характеризуються ситуативною поведінкою, загостреним почуттям страху, невпевненістю в собі, заниженою самооцінкою, ослабленим почуттям оптимізму та віри в майбутнє. Так, за даними В. Бугайова, Т. Тріскунова, Є. Бомка, середній приріст захворюваності у Іванківському, Поліському районах Київської області, Народицькому, Овруцькому, Коростенському районах Житомирської області за три

роки після Чорнобильської аварії склав 26%. При обстеженні дітей і підлітків зони радіологічного контролю виявлено зростання рівня нейротизму. Життєва перспектива була скорочена в часі. Також, у них помітні зміни в навчальній діяльності та якостях особистості. Серед цих змін – непатологічні форми психогенії, які виявляються в тимчасовій емоційній напруженості, психомоторних, психовегетативних відхиленнях. Простежено значний рівень емоційної нестійкості дітей. Природно, такий стан учнів потребує як реалізації усталених виховних технологій, так і специфічних, тобто новітніх, які направлені на безпосереднє спілкування з природою та можуть нести не лише навчально-пізнавальний, а й частково, лікувальний ефект. Ці проблеми особливо актуальні для Житомирщини, яка багата на корисні копалини та для Коростенського району зокрема. Так, за станом на грудень 2009 року лише у Коростенському районі нараховується близько 20 кар'єрів з видобутку каменю, виробництву щебеню, добуванню ільменіту та ін. Всі розробки корисних копалин проводяться відкритим кар'єрним способом з використанням вибухових речовин за застарілими технологіями, які завдають колосальної шкоди флорі та фауні Поліського краю, що може підсилювати фобічну настроєність психіки школярів [4, с.112].

Організаційно-педагогічні умови формування екологічної відповідальності та культури учнів у позаурочній виховній діяльності полягають у таких аспектах; розширенні соціально-рольового репертуару старшокласників; розвитку рефлексії та самоусвідомлення; розвитку екоцентричної позиції особистості; включення в екологічний рух; усвідомлення всезагального зв'язку всіх предметів та явищ нашого світу, що в остаточному підсумку приводить до усвідомленні його єдності, онтологічної прозорості та взаємної залежності його елементів; усвідомленні наявності всезагального принципу просторово-часової гармонійності світу; розвитку вміння прогнозувати та передбачати ближні та віддалені наслідки своєї і чужої активності; розвиток засобів самовираження; вмінні змінювати та контролювати дійсність (реалізуючи предметно-перетворювальну активність); розвитку діалектико-багатозначного, цілісного мислення, що поєднує когнітивні стратегії правої та лівої півкуль головного мозку; виробленні психологічних установок, спрямовуючих людину на сенсогенне, розуміюче, упорядковане, гармонізуюче відображення світу, на пошук та кристалізацію цілісних смислів; використанні принципу «великої кількості активних справ» та залученні великої кількості педагогічних впливів екологічного спрямування [5, с.80-86].

Загалом, вся позанавчальна діяльність старшокласників шкіл зони радіологічного контролю з формування екологічної компетентності має таку структуру (табл. 1).

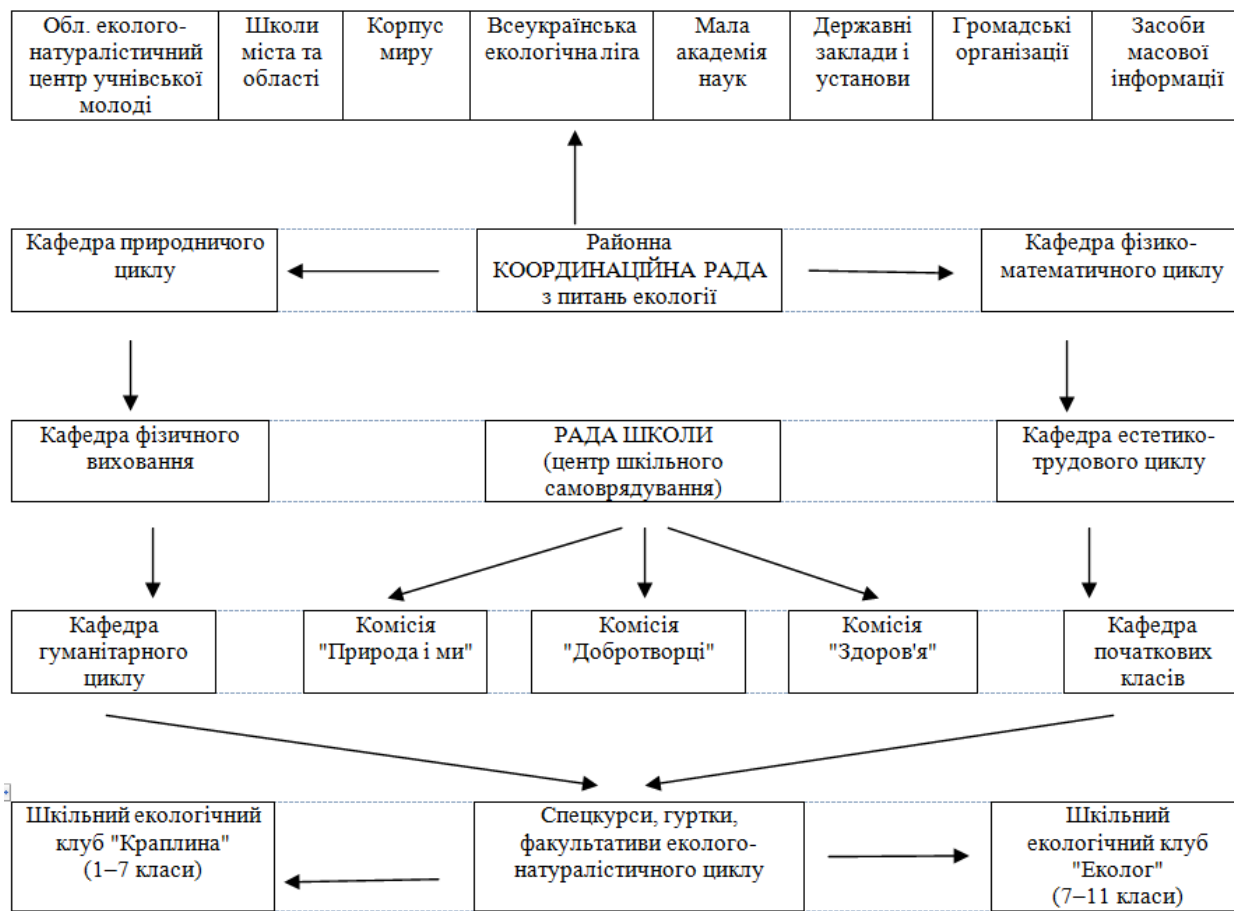
Як свідчить наш експериментальний досвід, найбільш доцільними та ефективними серед новітніх технологій екологічного виховання виявляються такі позаурочні та позашкільні види діяльності як екологічні фестивалі, практичні природоохоронні заходи, позанавчальна наукова діяльність, науково-дослідницька робота у секціях Малої Академії Наук та ін.

Так, «Екологічна варта» спрямовує свою діяльність як на вирішення екологічних проблем, так і на екологічну освіту молоді, за допомогою якої вона намагається розв'язати хоча б частину нагальних екологічних проблем регіону.

Існує декілька ефективних форм реалізації екологічної варті. Насамперед – екологічна стежка. Мета «екологічної стежки» (ця форма роботи передбачає своєрідну екскурсію на природу) – створення умов для цілеспрямованого виховання екологічної компетентності учнів. Ученими-педагогами компетентність розглядається як готовність і здатність учнів використовувати засвоєні знання, навчальні вміння й навички, а також способи діяльності в практичному житті для виконання практичних і теоретичних завдань, здатність особистості реалізувати знання й досвід у проблемній ситуації.

Таблиця 1

Структура діяльності старшокласників з формування екологічної компетентності

Участь старшокласників на екологічній стежці передбачає вивчення особливостей існування об'єктів природи та території, пошук таких, які потребують охорони та організація заходів щодо їхньої охорони.

Загалом «екологічна стежка» є своєрідною лабораторією в природі, де створюються умови для виконання системи завдань, які організовують і спрямовують діяльність екологічного спрямування старшокласників у природному середовищі. Розробляється паспорт стежки, встановлюються контакти з місцевою владою для одержання допомоги в проектуванні та обладнанні, яке передбачає створення інформаційних знаків і щитів, обладнання оглядових майданчиків тощо. Створюється загальний путівник (схема стежки, правила і норми поведінки, гасла, екологічні знаки та ін.).

Традиційним став для учнів і вчителів Житомирщини щорічний екологічний фестиваль дітей і педагогів «Голос Землі», який проходить під патронатом Державного управління екологічних і природних ресурсів у Житомирській області та Управління освіти і науки Житомирської обласної державної адміністрації. Упродовж останніх п'яти років представники дитячих екологічних об'єднань зі всієї області збираються в обласному центрі на базі гуманітарної гімназії № 24, щоб поділитися досвідом природоохоронної роботи своєї школи, познайомитися з чужими знахідками, а також продемонструвати свої можливості, здібності, творчий потенціал. Програма фестивалю включає різноманітні види роботи.

День перший передбачає знайомство учасників та їх спільну роботу. Це відбувається двома шляхами: представлення кожної школи як одна з форм репрезентаційного взаємобміну учасників фестивалю (виступ агітбригади, вистави на екологічну тематику,

екологічні казки та ін.); спільне виконання поставлених завдань на задану тему представниками різних шкіл (учасників за допомогою жеребкування попередньо поєднують по чотири школи в одну команду) — розробка проекту, втілення його у малюнках, закликах, девізах і публічний його захист. Завершується перший день великим галаконцертом, у якому беруть участь всі учасники фестивалю.

День другий передбачає роботу дітей у заявлених попередньо секціях («Дитячий екологічний парламент», «Охорона річок», «Пам'ятки природи» тощо), де учасники розповідають про екологічні проблеми свого регіону та конкретні кроки, зроблені ними, на шляху їх розв'язання.

Таким чином, організатори екологічного фестивалю «Голос Землі», виховуючи у дітей ціннісне ставлення до природи, до рідної землі, одночасно створюють атмосферу, яка сприяє розвитку творчого потенціалу особистості.

В Ушомирській гімназії та Сушківській СЗШ I-III ст. створена і працює дитяча екологічна спілка «Екологічна варта». Екологічне виховання у громадській організації здійснюється таким чином, щоб надати можливість кожній дитині взяти участь у цікавих практичних природоохоронних заходах. У своїй діяльності Спілка керується принципами гуманізму, відкритості, добровільності, творчої ініціативи та активності. Мета діяльності Спілки - виховання екологічно свідомої особистості через організацію цікавої екологічної роботи з дітьми та формування їх екологічної компетентності.

Екологічна робота в школах відбувається безперервно протягом року. Окремі тижні біології чи екології не дають можливість формувати дійсно екологічну свідомість. Тому протягом року проводяться акції, до яких залучається велика кількість дітей школи. Розпочинається навчальний рік акцією «Мій голос я віддаю на захист природи». Ця акція триває весь навчальний рік і складається з декількох номінацій: - конкурс малюнків, плакатів, екологічних казок; - конкурс екологічних агітбригад; - конкурс «Замість ялинки - зимовий букет»; - конкурс на найзатишніший кабінет; - пропаганда здорового способу життя.

Діти виявляють свій творчий потенціал, ініціативу та активність, відчують свою причетність до справи збереження довкілля. Здійснюється пошук і підтримка талановитих дітей і підлітків.

Чільне місце у діяльності школярів-ентузіастів мають проекти на захист довкілля: «піклування про птахів»; «посади своє дерево»; «первоцвіт»; «струмочок, річенька, ріка».

В окремих школах працює екологічний театр, сценарії виступів якого пишуть самі діти разом з керівниками гуртків. Діти працюють творчо, надаючи вирішенню екологічних проблем характеру гри, що дозволяє поширювати такі підходи на різні вікові категорії.

Для талановитої, творчої молоді проводяться конференції та круглі столи, захисти науково-дослідницьких робіт у МАН.

Зокрема, на базі Ушомирської гімназії працює три факультативи екологічного напрямку. Результатами їх роботи є оформлення альбомів - «Юннатівський зеленобуд», «Лікарські рослини України», «Парад квітів», написання рефератів.

Практична діяльність організується на екологічній стежці, яка прокладена околицями селища. Стежка допомагає набувати навичок з охорони рослинного і тваринного світу, проводити наукову роботу з інтродукції первоцвітів, лікарських рослин. Стежка допомагає виховувати дбайливе ставлення до природи, культуру поведінки у природі як дітей, так і дорослих.

Під нашим керівництвом старшокласники Грозинської, Васьковицької, шкіл та Ушомирської гімназії розробили проект – «Світ навколо нас», який охоплює дві всеукраїнські акції: «Чиста Україна – чиста земля»; «Чисте подвір'я»; і власну програму місцевих дій з екологічного моніторингу сіл району. У межах цього проекту працює екологічний лікбез на місцевому радіо, випускаються листівки - звернення до місцевих жителів, щодо екологічного стану лісу і селища, випускаються плакати, які висвітлюють проблеми екологічного стану села,

регіону. Діти Спілки, молодь, об'єднавши свої зусилля на захист природи, здатні не тільки прикрасити планету, а й змінити екологічну свідомість людей.

У зв'язку з цим особливої ваги набуває діяльність клубу «Еколог». Клуб «Еколог» охоплює учнів 7–11 класів. Напрямки роботи:

1. Експедиція «Джерела». Визначається якість питної води з місцевого водопроводу та з криниць (с. Ушомир, Заріччя). Дослідження проводяться за допомогою тестів визначення якості води спільно з еколого-натуралістичним центром учнівської молоді. Результати дослідження оголошуються на шкільних екологічних конференціях.

2. Насадження дерев, кущів, квітів у зонах відпочинку та на території шкіл, поблизу ігрових майданчиків.

3. Прибирання паркової зони річки Уж. Ця форма роботи реалізується головним чином силами учнів Сушківської СЗШ І-ІІІ ст.

Форми роботи: – екологічні конкурси поетів;

– екологічні вікторини;

– конкурс пісень на екологічну тематику;

– екологічні театральні постановки;

– створення санітарних загонів захисту довкілля;

– діяльність групи швидкої допомоги тваринам і птахам узимку.

Тиждень екологічної пропаганди проводиться останнього тижня кожного півріччя.

Зміст роботи: – випуск екологічних газет;

– радіопередача «Світ не змінити, доки не змінимось ми»;

– позакласні заходи (конкурс екологічних проектів конкурс агітбригад, конкурси малюнків і плакатів, висадження квітів, впорядкування клумб).

Координаційною радою розроблено Положення про екологічний проект. У ньому вказано вимоги до учнівських проектів (чіткість і доступність викладу, окреслення реально існуючих екологічних проблем, наявність реальних пропозицій щодо усунення проблем). Серед підготовлених проектів слід визначити проект «Утилізація вторинної сировини», де учні пропонували оригінальні шляхи утилізації відходів (наприклад, із шкуринок апельсина виготовляти цукерки, з лушпайок картоплі виділяти крохмаль та ін.). В іншому проекті «Впорядкування території школи» висувалися конкретні пропозиції щодо благоустрою школи (обсадити школу по периметру деревами, започаткувати акцію «Посади дерево», яка передбачає посадку дерев, що передаються в опіку, учнями випускного класу).

Одна з форм роботи пов'язана з випуском агітаційних листівок, де учні складають заклики-звернення до учнів школи та жителів міста, села щодо охорони довкілля, економії питної води, насадження дерев, збереження чистоти довкілля.

Кожного року проводиться виставка «Жива природи» та уроки екологічної спрямованості (наприклад, урок «Синтетичні миючі засоби»), виховні години (наприклад, «Первоцвіти просять захисту»), виставки виробів із вторинної сировини, екологічні тижні, окремі екологічні акції (наприклад, акція «Світ навколо мене», яка закінчується прибиранням прилеглих територій, околиць села, берегів річки і т.п.).

Для розширення екологічної компетентності юнаків і дівчат, особливо найздібніших, велике значення має включення їх у позанавчальну наукову діяльність. Учні Васьковицької та Поліської СЗШ І-ІІІ ст. під керівництвом викладачів природничого факультету Житомирського державного університету і своїх учителів біології працюють над проблемою наукового дослідження за комплексною темою «Моніторинг якості води». Ця робота передбачає аналіз хімічного і біологічного складу води у криницях і місцевій річці. Упродовж 2006-2010 років учні Васьковицької СЗШ та Ушомирської гімназії виборювали призові місця в секції «Ботаніка. Зоологія» в 11 етапі Всеукраїнського конкурсу захисту науково-дослідницьких робіт учнів – членів Житомирського територіального відділення

Малої академії наук України. У названих школах діє програма екологічної освіти «Виховання майбутнього водоспоживача». Щороку у квітні на базі школи №24 м. Житомира проводиться обласний екологічний фестиваль «Голос Землі». Тематика фестивалю різноманітна: «Охорона води», Екологічна естетика», «Екологія і здоров'я», «Екологічне право» тощо.

Висновки. Аналіз діагностування учнів упродовж навчального року вказує на підвищення рівня позитивного ставлення підлітків до природи на 23% проти контрольної групи, посилення її естетичного сприйняття (18%) та корисний вплив різноманітних чинників на здоров'я (12%).

Отже, наш експериментальний досвід свідчить про те, що для успішного формування екологічної компетентності старшокласників зони радіологічного контролю доцільно реалізувати цілу низку конкретних виховних технологій і, тим самим, включати до активної діяльності юнаків і дівчат шкільного віку, з тим, щоб впливати на всі особистісні сфери, насамперед – на мотиваційну, когнітивну і діяльнісно-практичну, що шляхом рефлексії, інтеріоризації спричинит зміцнення цього особистісного новоутворення молодих людей.

Література:

1. Національна програма «Освіта (Україна XXI століття)»
2. Левківський М.В./ Історія педагогіки/ М.В.Левківський, навч-методичний посібник/ - Житомир, ЖДУ ім. Франка, 2007.-189 с.
3. Концепция общего среднего экологического образования / И.Д.Зверев, А.Н.Захлебный, И.Т.Суравегина, Л.П.Симонова-Салеева./ учебно-метод.пособие – М.:Просвещение,1994.- 373 с.
4. Нагорна А.І. Вплив Чорнобильської катастрофи на населення України / А.І.Нагорна. Київ, Генеза, 1995. 195 с.
5. Сергеева В., Від екологічної освіти до екологічної свідомості /Сергеева В., Семенюк О./ Проблеми педагогічних технологій./Збірник наукових праць. – Луцьк.- 2003- Вип.3.- 286 с.

У статті представляються інтерактивні технології формування екологічної компетентності учнів шкіл зони радіологічного контролю. Серед таких, які дозволяють корегувати поведінку хлопців і дівчат шкільного віку у напрямі соціалізації, екологізації в першу чергу виділяються: екологічна освіта і самоосвіта, екологічні фестивалі, участь в природоохоронних заходах і ін.

Ключові слова: екологічна освіта, екологічна відповідальність, екологічна компетентність, новітні технології.

В статье представляются интерактивные технологии формирования экологической компетентности учащихся школ зоны радиологического контроля. Среди таких, которые позволяют корегувати поведінку юношей и девушек школьного возраста в направлении социализации, экологизации в первую очередь выделяются: экологическое образование и самообразование, экологические фестивали, участие в природоохранных мероприятиях и др.

There are interactive technologies of forming of ecological competence of students of schools of area of radiological control in the article. Among such, which allow the korrekct conduct of youths and girls of school age in the direction of sotsialization, ekologization above all things is selected: ecological education and self-education, ecological festivals, participating in nature protection measures and other.